

Biblia és kereszténység: az európai és magyarországi vallásközi párbeszéd összefüggésében²

Válság van, európai válság, és a kereszténység is válságban van. A nehézség az, hogy a válság nem homogén, egyproblémás, hanem sokrétű és állandóan, napról napra változó, illetve az újonnan jelentkező válságproblémák állandósulnak. Tehát káosz van, kapkodjuk a fejünket, és nem látjuk a fényt az alagút végén.

Európa elrablásáról beszélnek, hiszen soha nem látott mennyiségű idegen áramlik be az Európai Unió országaiba. Jönnek a Közel-Keletről, jönnek a Távol-Keletről és jönnek Afrikából. Jönnek, mert háború van országaikban, mert nem megfelelő számukra az életszínvonal, jönnek, mert éhség és járvány pusztít, amerre csak ellátnak.

És jönnek, mert jó ideje szervezik is jövetelüket az embercsempészek, és Európában is dolgoznak az Iszlám Állam emberei. Migránsokról és menekültekről beszélünk, miközben dül a vita a muszlim nők ruhaviseletéről, létrejöttek Európa sok térségében, városában a muszlim etnikai zónák, egyre gyakrabban bántalmaznak európai nőket muzulmán férfiak, pl. Svédországban heti gyakorisággal fordul elő nemi erőszak. Az Iszlám Állam térvesztésével fokozódik az onnan kiszorult harcosok terrorista tevékenysége. Európában a demokrácia szabályai szerint napirendre került a muszlimok politikai vezetésbe való belépése, jelentős városoknak vannak már muszlim polgármesterei, sőt muszlim párt is alakult.

Magyarország kerítést épít, ami kezdetben komoly politikai nézeteltérést okozott az országban. Az egyes európai országok azonban maguk is különböző határintézkedéseket vezettek be és vezetnek be folyamatosan.

Az Iszlám Állam azt mondja, hogy fel kell számolni a nemzetállamokat, melyek egyébiránt a westfáliai unió után, 1648 után jöttek létre, és majd létrehozzák a világalifátust. A magyar kormány pedig kiáll a nemzetállami lét mellett, mert úgy tartja, nem kell megágyazni a kalifátusnak.

¹ Szécsi József (1948, Szeged) vallásfilozófus, az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (OR–ZSE) docense, a Zsidó–Keresztény Társaság főtitkára 1991 óta.

² Elhangzott Kolozsváron, 2017. december 7-én a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bibliái Tanulmányok Központja által szervezett *Vallások és emberi jogok. Barátok vagy elenségek?* elnevezésű interdiszciplináris konferenciáján.

Új probléma Törökország mai helyzete, különös tekintettel arra, hogy európai államokban is választási kampányt kíván folytatni, napirendre kerülhet a halálbüntetés visszaállítása és a jelenlegi európai menekültügy felborítása. Az örmeny és asszír keresztények másfél milliós népirtásáról pedig hallani sem akar Törökország, sem vezetői, sem különféle vallási irányzatai. Erdogan elnök ezért pl. felelősségre merészeli vonni a pápát. Németország pedig pénztárcájával próbálja meg féken tartani azon országokat, melyekből árad, vagy jöhet a menekült-, a migránsöszön. Jönnek Líbiából, jönnek a Gibraltár felé, jönnek a Fekete-tengeren át, vagy Oroszország felől.

Mindehhez hozzájárulnak az Egyesült Államok új vezetésének következetlen nyilatkozatai, illetve több évtizedes neoprotestáns politikai irányvonala, vagyis a keresztény fundamentalizmus előretörése. A Távol-Keleten Észak-Korea egyre erősödő fegyveres fenyegetése, és lassan feltűnik a harmadik világhatalom, Kína.

Eközben a kereszténység, a keresztény vallás egyre inkább marginalizálódik. Jóllehet megjelent Ferenc pápa karizmatikus alakja, de a nagypolitikában nem tényező. Napi szinten reagál a világban történetekre, és nem is rosszul, azonban amolyan evangéliumi figurának tartják, aki mondja a magáét, hisz is benne, igazából csak a protokoll szintjén hallgatják meg. Az egyháznak vannak hitigazságai, dogmatikája, ami érdemben senkit sem érdekel: a hitbéli dolgokra azt mondják, hogy rendben van, te ebben hiszel, ez magánügy.

A vallási hierarchiának igazából egy tőkéje van, és ez a morál, az etika. Ha ez felborul, akkor minden veszélybe kerül. A kereszténység 2000 éves története során ez igen gyakran megesett.

A katolikus egyházat XVI. Benedek pápa ide-oda kormányozta, próbált valahogy szót érteni a tradicionalista, visszahúzó konzervatív erőkkal a világegyházban. Nem sikerült. Ferenc pápának sem sikerült. Apró egyházi jogi kiigazításokat figyelhettünk meg, mint például az abortuszt kérő nők esetében, akiknek már nem kell püspökhöz fordulniuk bűnbocsánatért, a papok is fel tudják oldozni őket. Odáig sem tudtak eljutni, hogy az elváltak újrَاهázasodhatnak-e vagy járulhatnak-e szentáldozáshoz! Mindezen próbálkozása Ferenc pápának elbukott. Jelenleg a nők diakónussá szentelése van szerény napirenden. Vagyis a világi papság nőülési lehetőségéről szó sincs, csak a már nős diakónusok szolgálatáról, ami pedig mint életforma Magyarországon gyakorlatilag lehetetlen.

Ha csak Magyarországot nézzük, akkor vannak egyházmegyék, így a Budapest-Esztergomi, ahol elég pap van, nem kell diakónus vagy civil kisegítő, de az Alföldön vannak helyek, ahol már a temetést is civilek végzik, mert nincs pap. A

gyülekezetek kiöregedtek, néhány évtized múlva már talán nem lesz, kit eltemetni sem.

A cölibátussal járó problémák, kilengések nők felé, gyerekek, vagy éppen homoszexuális kapcsolatok és némi pedofília mind-mind megtalálható a magyarországi egyházi palettán. És persze hallgatnak. Előfordultak durva gazdasági visszaélések is egy-egy katolikus egyházmegye vezetésében. De talán a legnagyobb probléma a tanítás körül van. A templomokban általában – kivételektől eltekintve – készületlen, kaotikus, gyengén moralizáló prédikációk hangzanak el országszerte, ahelyett, hogy ütöképes teológiai tanítást közvetítenének.

Mindehhez hozzájárul, hogy ott van a le nem zárt ügynökműlt és az átkosnak nevezett államapparátussal való tisztázatlan együttműködések halmaza. Ha történelmileg nyúlunk vissza, akkor volt a két világháború közti időszak, melyben zsidótörvényeket szavazott meg az egyházi vezetés. Hiába volt 1938-ban eucharisztikus világkongresszus Magyarországon, ebben az évben azért megszüavasták az egyházvezetők az első zsidótörvényt. 1945 után pedig durva erővel, szerzetesrendek feloszlatásával, gyilkosságokkal rá tudták venni az együttműködésre az egyházakat. Mindez gyakorlatilag lehetetlenné teszi a gerinces kiállást a napi magyar és világpolitikai nehézségekben Magyarországon, hisz nem számolták fel az eltávolítandó közép- és felső vezetőket az egyházban, egyházakban.

Nehéz a helyzet a protestáns egyházakkal is. Míg katolikus részről általában nem ismerik a kis létszámú protestáns egyházakat, így pl. a baptista, adventista, metodista, pünkösdi közösségeket, addig ezekben az egyházakban és általában a protestantizmusban sok helyen abból élnek, hogy a katolikus egyház a történelem folyamán milyen atrocitásokat követett el a protestánsok ellen, aminek egy része tévedés. Szerintük a másik rossz, a negatív ellenségkép a vallási identitásnak egy része. A teológiai fundamentalizmus is jelen van. Így szó szerint értelmezik sok kis létszámú protestáns egyházban pl. a teremtéstörténetet, vagy a bibliai szövegkritika ismeretlen fogalom, és csak az üdvözül, aki formálisan is hisz Jézus Krisztusban.

Egy sodródásban veszünk részt, ami nem jó. Arra várunk, hogy nem kell véleményt nyilvánítani, elvégre nem mi csináltuk a bajt, oldják meg azok, akik csinálták. Globalizálódtunk. Nem tudunk csak magunk kilábalni a nehézségek-ből, ez ma már csak határokon átnyúlva történhet meg.

Hiába van egy országnak jó biztonsági szolgálata, ha a szomszédoknak nincs, és nem működnek együtt. A kultúra, a civilizáció, a vallás, a haza nagy erő és identitáskérdés. Nem lehet feladni, de meg kell tanulni több szempontot egyszerre látni és kezelni. Természetesen nem lehet a végtelenségig elemezni, lépni is kell. Bármit teszünk, annak elvi alapjai vannak. A kereszténység igen komoly

elvi alap. Nem feledhető azonban, hogy a kereszténység alapjai a zsidóságba nyúlnak vissza, nélküle érthetetlen, illetve a zsidóság a kereszténység számára alapvetően nem egy másik vallás. Az iszlám pedig a kettőből sarjadt, ha nem tanulunk meg vele együtt élni, ami persze az iszlámon is nem kevésbé múlik, akkor katasztrofális nehézségek előtt állunk.

Néhai Schweitzer József főrabbi egy konferencián, melynek a témája a párbeszéd esélyei a XXI. században voltak, előadását azzal kezdte, hogy engem ne toleráljanak, hanem respektáljanak! Vagyis Schweitzer József arra utalt, hogy őt ne megtűrjék, eltűrjék, hanem értékeljék, tiszteljék, mint egyik ember a másikat.

Kérdés, hogy az ún. ábrahámi vallások ebben mennyire partnerek. Nézzük a történelmi múltat. Mint vallás mindhárom ábrahámi vallás a kizárólagosság igényével indult, és ha az idők változnak, ez azért alapvetően megmaradt. A zsidó vallás az ókorban, melyről a Biblia lapjai tanúskodnak, meg volt győződve tanításának kizárólagosan igaz voltáról, isteni eredetéről és arról, hogy egy napon majd minden nép el fogja fogadni nézeteiket, tanításait. Ugyanezt az alapállást folytatta a kereszténység is azzal a különbséggel, hogy a tanítás központjává Jézus személye és a róla szóló teológia vált, az iszlámban pedig kizárólag a muszlimok útja a helyes út. Hol vannak a respektálás lehetőségei?

A zsidó gondolkodás ismeri a noéi törvényeket. Tudja, hogy egy nem zsidó eljuthat az Olám Hábába, az Eljövendő Világba, Ábrahám kebelére, ha betartja azokat a törvényeket, melyeket a Tóra hiányában a nem zsidók is betartanak, ezek az ún. noéi törvények, a Sevá Micvót bené Noách. Tehát a zsidóság, bár a hellenisztikus időben térítő vallás volt, az első századokban, a kereszténység uralomra jutásakor már nem. A zsidó vallásba be lehet térni és ma is vannak betérők, de ez nem egy központi vonulat a judaizmusban.

A kereszténység teológiai és gyakorlati intoleranciája korán megjelent, és a középkorban a virágjába borult. Kezdődik a teológiai antijudaizmussal, vagyis a keresztény vallási antiszemitizmussal, mely egy tévtanítás, tehát teológiai eretnokség volt két évezreden át, melyre végtére a II. Vatikáni Zsinat *Nostra aetate* kezdetű irata tett pontot. 2015 adventjén pedig, a *Nostra aetate* után 50 évvel megjelent egy irat, mely arról szólt, hogy miután a Biblia szavai szerint Isten örök szövetséget kötött a zsidósággal, és azt nem bánja meg soha, ezért a zsidók akkor is üdvözülnek, ha az a meggyőződésük, hogy nem fogadják el Jézust messiásuknak. Vagyis kifejtették azt a II. vatikáni zsinati tanítást, melyet a jezsuita Karl Rahner, a 20. sz. talán legnagyobb katolikus teológusa fogalmazott meg, az anonim kereszténység fogalmát, hogy mindenki úgy üdvözül, ahogy a maga által belátott igaz tanítást követi. Tehát ha valaki muszlim, és az a meggyőződése,

akkor úgy fog üdvözülni. Kijelentette ez a dokumentum azt is, hogy a katolikus egyház a továbbiakban nem folytat intézményes missziót a zsidóság felé.

Ez azonban a kereszténységben csak a katolikus egyházban tetten érhető tanítás. Sok protestáns egyház tanítása jelenleg is az, hogy csak az üdvözülhet, aki formálisan is hisz Jézusban, mint Krisztusban, egyébként elkárhozik. Erre azt szoktam mondani, hogy az üdvösség, a mennyországba való bejutás nem egy érettségi vagy felvételi vizsga, amelyen aki nem tudja felmondani a kívánatos hit-tételt, az elégtelen osztályzatot kap. Vagyis nem lehet börtönbe csukni valakit azért, mert jobboldali vagy baloldali politikai nézeteket vall, ugyanúgy nem lehet kirekeszteni a mennyországból azt sem, aki pl. buddhista vagy éppen nem hívő, mert az a meggyőződése.

Itt fel szoktak vetni egy kérdést, ti. mi van akkor, ha valakinek az a meggyőződése, hogy gyilkolnia kell? Erre az a válasz, hogy mindenütt vannak határese-tek, és az egyes határesetek sem azonosak. Végső soron nem én döntök erről, mint kívülálló, hanem az ebben járatosabb határesetet képviselő Valaki, a Mindenható Isten.

Az iszlám álláspontja az, hogy mindenki muszlimnak születik, és miután valami miatt ettől eltér, vissza kell térni az eredeti állapothoz, vagyis muszlimmá kell lenni. Van egy különleges státus a zsidóság és kereszténység, illetve a zoroaszterianusok részére, de nekik is be kellene térni. A tiszta egyistenhitet csak ők képviselik, a keresztények szentháromságtana egy elfogadhatatlan társítás, voltaképpen politeizmus. Az iszlám számára az ateizmus elfogadhatatlan, nem lehet a létértelmezés lehetséges és tolerálható alternatívája.

És ezek a kérdéskörök még mind idézőjelben, csak Isten világgával, a vallással, annak is kiindulásával foglalkoznak és nem a vallás társadalmi, politikai vetületé-vel. Izrael ókori történelmében a királyság korának indulásakor élénk polémia folyhatott arról, hogy miután Isten Izrael népének és földjének ura, minek egy földi király is? Miután azonban a térségben hasonló társadalmi berendezkedések voltak, Izraelben is az lett. De végig megmaradt az a teológiai eszme, mely Izrael népét, és földjét az örökkévaló Isten tulajdonának tartotta, melyet népének nyújtott.

A keresztény vallási antiszemitizmus kidolgozta a behelyettesítési teológiát, vagyis azt, hogy miután a zsidók meggyilkolták Jézust, ezért a továbbiakban Isten eltaszította a zsidókat, és helyükbe Isten új népe, a kereszténység lépett. Természetesen nem a zsidók gyilkolták meg Jézust, hanem a rómaiak végezték ki a zsidó vallási vezetés követelésére, amint a középkorban az egyház által elítélteket a világi hatóság végezte ki. A középkorban aztán a pápaság lett a vallási és világi hatalom letéteményese. A Nagy Konstantin Alapítólevelet, 700 körül hamisították, Nagy Károly aacheni udvarában azért, hogy bizonyítsák vele, joga van a pá-

pának a koronát Nagy Károlynak átadni. A jog alapja az lenne, hogy Nagy Konstantin a pápára hagyta volna a római birodalmat. Tehát a pápaság egyszerre világi és vallási hatalomként működött.

Később az 1648-as vesztfáliai béke után létrejött nemzetállamok, az 1789-es francia forradalom, majd a demokratikus államok megalakulása jelentősen új helyzetet teremtett ebben az ún. keresztény világban. Manapság sokat hallunk arról, hogy Európának, illetve Magyarországnak keresztény gyökerei, kultúrája van. Már azt is hallottam vagy olvastam egyszer, hogy keresztény-zsidó gyökerekkel rendelkezünk. Azt pedig sohasem hallottam, hogy zsidó–keresztény–iszlám alapjaink is vannak, mellesleg hazánknak is, és nemcsak 1526-tól, hanem a honfoglalástól kezdődően. Az ezeréves Magyarország a többségi, keresztény kultúrát hordozza, de ez nem azt jelenti, hogy a kereszténynek számítók mind gyakorló vallásos polgárok lennének, hanem azt, hogy nekik is csak 10-15 százalékuk.

Mi szekularizált államokban élünk, vallás és állam szét van választva. Ha iszlám államban élnénk, akkor valószínűleg csak idő kérdése lenne, hogy teljesen eltűnjön egy ottani keresztény kisebbség. Nekünk tehát az a jó, hogy szekularizált államban élünk, mindenki élhet meggyőződése szerint. Ez tolerancia és jó esetben respektálás.

Az iszlám kezdeteihez kapcsolódik az ún. Medinai Alkotmány, mely fontos támpontokat tartalmaz. Az iszlámmal való találkozás a történelem folyamán eredményezett véres és gyümölcsözően békés korszakokat egyaránt. Volt ibériai félszigeti kultúra és török hódoltság kora Magyarországon. Napjainkban az Iszlám Állam ideológiája borzolja a világot, ami természetesen nem azonos milliárdnyi iszlámhívó nézetével. Az állam, vagyis a kalifátus, amiben élnünk kellene, abban a törvények Istentől erednek. A nemzetállamok, a demokráciák azonban emberi törvények szerint vezéreltetnek, hiszen demokratikus úton az emberek maguknak alkotnak törvényeket. Ezért el kell törölni a nemzetállamokat, a határokat, a szavazást. Aki elmegy szavazni, az Iszlám Állam szerint már halált érdemel. Ezt az Iszlám Állam vallja, de a világban meglévő több mint félszáz iszlám berendezkedésű állam nem. Az Iszlám Állam egyébként harcol minden olyan, iszlám állam ellen is, amely nem az ő alapelveik szerint működik.

Ferenc pápa pápasága alatt sok falat lebontott ember és ember, vallás és vallás között, így a zsidóság és a kereszténység között. Sajnos az Iszlám Államnak feltett szándéka a Vatikán elpusztítása is, csakúgy, mint Izrael megsemmisítése.

Lehet-e toleranciáról, respektálásról beszélni egy olyan világban, melyben érdekek és értékek küzdenek egymás ellen? Egy muszlim számára egy menekült nem migráns, hanem menekült, tehát testvér. Eluralkodott egy félelem, hogy rövid, belátható időn belül Európában számbeli fölénybe kerülnek a muszlimok.

Mi a teendő? Egy valami biztos, kevés a tolerancia. A másik embert respektálni kell akkor is, ha éppen muszlim. Van terrorizmus, vannak Európában zártnak tekinthető, területileg egységes etnikai egységek. Vannak jelenünkben játszódó történelmi folyamatok, amelyek villámgyorsan áramlanak térségünkbe. A megoldást keresik az európai államok. Mit tehet egy egyszerű zsidó keresztény vagy muszlim hívő? Én azt gondolom, egyet mindenképpen: tegyen egyéni életében, kijelentéseiben a békéért, próbálja meg elviselni, tolerálni sőt tisztelni a másik embert. Egy demokráciában a megválasztott képviselőknek a felelőssége hihetetlenül nagy, mert választóik feje fölött dönthetnek, végül is kényük-kedvük szerint. Elvárjuk, hogy respektálják választóikat!

A zsidóság napi háromszori imára jön össze, a muszlimok ötszöri imát végzik, a katolikus egyház papjai, szerzetesei szintén napi imarendet követnek, de hol vannak a keresztény hívek? Részt vesznek naponta, ha tehetik, istentiszteleten, tartanak imádságos együttléteket? Általában nem. Pedig a jövő útja a politizálás mellett, vagy esetleg helyette is, az ima, a napi ima! Ki lehet próbálni! Az iszlám már kipróbálta és gyakorolja is! Isztambulban alkalmam volt elmenni az Eyüp szultánról nevezett mecsetbe. Minden vasárnap reggel 5 órakor sok-sok ezer férfi imádkozik Istenhez, vagyis Allahoz. Törökország természetesen nem Magyarország lélekszámú, és Isztambul sem Budapestnyi.

A jéghegynek csak egy kis része, a csúcsa emelkedik ki a tengerből, a nagyobb nem látható, a tenger színe alatt van. Szeretjük hangoztatni, hogy az ember racionális lény. Ez a tulajdonság, amelyet testi szinten a fejhez társítunk, lehetne a csúcs. A nagyobbik rész, az érzelmi, ösztöni, akarati szféra nem látható, de végső soron ez a döntő. Kérdés, hogy a racionalitás és az irracionális világ tud-e harmóniában élni egymással. Az ima az irracionális szféra. Az iszlám a kereszténységhez nem mérhető módon inkább imádkozó valóság a napi ötszöri imádkozásával. Nehezen tudom magam előtt beismerni, de nem állunk nyerőre!

Arra tanítottak, hogy egy beszédet mindig pozitív kicsengéssel kell befejezni. Ha a keresztény–zsidó–iszlám vallásközi párbeszéd jelen helyzetét szeretném meghatározni a világban, akkor azt egy közelmúltbéli anekdotikus eseménnyel tudnám jellemezni. A Siratófalnál Jeruzsálemben hosszú évek óta imádkozik egy öreg zsidó bácsi, Mojse Fischbaum. Eljutott a híre a CNN-hez is, ahonnan kiküldtek egy riporternőt, aki megvárta, amíg a bácsi befejezte az imáját, és megkérdezte, hogy mióta imádkozik a falnál. – 70 éve! – jött a válasz. – És mi az, amiért imádkozik? – Hogy zsidók, keresztények és muszlimok békében, szeretetben és ne gyűlöletben éljenek itt a Szentföldön! – És mit érez a szívében, lelkében, amikor imádkozik? – Mintha a Falnak beszélnék...